

AZ EMBER

GYÖRFI ISTVÁN
TEOLOGIA-AKADÉMIAI TANÁR
KOLOZSVÁRI PREDIKÁTOR

TEMPLOMI
BESZÉLGETÉSEI

«Teremté vala az Úr Isten az embert a földnek porából és lehelt vala az ő orrába életnek leheltét.»

«Teremté Isten az embert, a maga képére!»

(Genesis.)

*«His substance is not here,
For what you see is but the smallest part,
And least proportion of humanity ;
But were the whole frame here,
It is of such a spacious, lofty pitch,
Your roof were not sufficient to contain it.»*

(Shakespeare, Henry VI.)

Néhány szó az Olvasóhoz.

A „Beszélgetésekhez“ nem akarok előzetes magyarázatot írni! Mindeniknek van valami mondani valója és ezért feleslegesnek tartok minden újabb irányítást az olvasásra és az értésre vonatkozóan! Lehet, hogy az olvasókban sok, ellentétes nézet fog kiváltódni, sőt óhajtom, hogy úgy is legyen! Nem is történhetnék másképp, ha elgondoljuk, hogy a felvetődő kérdések tárgyalásában, sok helyen, szinte önkényesen egyéni szempont nyilatkozik! Sok állítás, mondhatni, készakarva hívja ki a tagadást, kényszerítve az olvasót, hogy határozott álláspontot foglaljon el. Akarva-akaratlan, így mélyed bele sok közömbösen elhaladó, olyan problémák vizsgálásába, melyekkel azelőtt nem sokat törődött, melyek pedig sajátosan emberiek s megértésük megkönnyíti az élet élését!

Hiszen az életnek annyi nehéz pontja van, melyeket igen gyakran akkor sem értünk meg, amikor már áthaladtuk. Erősséget kell keresnünk a rejtélyes bizonytalansággal szemben. Szilárd pontot kell keresnünk, mely az események sodró változatában is biztosan megáll: a magunk sajátos erejéből, tehetségéből, világnézetéből, kristályosítsuk ki személyiségünket! Ez az egyetlen kapocs, mely szétválasztja a tömegbe préselt nyáj-embert, hogy aztán, a maga ideális valóságában, mint „Isten országának polgárait“, a szeretet, az igaz megértés szálaival fűzze össze!

A megnemesedett, a személyivé eszményiesült élet ideája lebeg felettem szüntelen, bármilyen kérdéssel foglalkozom! Keresem az élet értését, hogy minden változatában megtaláljam, a végzetes „miért“ feleletét, a szépet, az értéket! Hallhatatlan elmék — Carlyle, Emerson, Ruskin — gondolatainak fáklyafénye mellett járok s azért mégis szinte minden beszélgetés új ösvényt világít. A különböző utak, azonban, mind egy irányba törnek: emberibb élet magaslata felé!

Mint halvány, fehér arc, világító, csuda két szemével vonz, hív fönnebb — magasabbra az eszményi ember ideája! Vágyva,

sóvárogva török utánna s hitem soha el nem hagy, hogy beérem, az enyém lesz!

A hús, a vér szerint élő ember szól minden lapon belöllem s beszél való életet élő embertestvérekhez. Mély bölcsességű tanácsokat nem adok, szabály-korlátokat senki számára nem állítok; tanítványokat nem nevelek, követőkre még kevésbé vágyom: jöjjenek kereső emberek, töllem távol, avagy velem szemben, de embe-ribb élet vágyával, törjenek fölfelé! Küzdjünk egymás mellett, találkozzunk a kivívott célnál, ne egymás hátán, ne a nyáj közös legelőjén!

A „Beszélgetéseket“, alkalmak szerint, közvetlen érzés sugallta, egyéni felfogás öntötte formába! Minthogy pedig a cél, csupán érdeklődés keltés, figyelem ébresztés: nem stílusos, iskola-beszédek! Ha előveszem a szabályok mérték-könyvét, magam is sok hibára találnék, de nem javítgatok! Maradjanak csak meg a forma hibák, hátha így több marad meg a gondolat születés, az érzelem fakadás természetességéből!

A fölvetett gondolatok, ha újakat, valóban értékeseket váltanak ki, fejtegetéseim, ha hívatottabb ember kezébe adnak tollat, ki szép formába önt majd igazibb lényeget: célomat elértem, többre nem vágyom!

Kolozsvár, 1916. január 1.

A szerző.

(I.) Az ember.

I. Mózes 2⁷ és 1²⁷. Formálta vala az Úr Isten az embert a földnek porából és lehellett vala az ő orrába életnek lehelletét. Teremté Isten az embert a maga képére.

A civilizáció fényes, hatalmas épülete összeomlott. Békés életünk szentségeit mélyen betemették a romok. Kétségbeesetten, megrettenve álljuk körül a pusztulás gyászos omladékát, szívszakadva hallgatjuk a szétesett csiszolt kövek, a hatalmas faragott gerendák áldozatainak tompa segélykiáltását. Tehetetlenek vagyunk, segíteni nem tudunk, pedig az épületet mi emeltük magasra.

A pusztulás, a romlás képe mindenütt, merre nézünk: vérnek tengere hullámszik országok tágas térein; nagy temető lett a békességnek földje, a kalászos mező, a gyümölcsöt hozó, szelid halomhát, halálhörgéstől viszhangzanak a néma rengetegek.

Még is, ha mindent elborítának is a vérnek szennyes hullámai. Folyon vér, több művelt Európa földjére, mint amennyit a barbárság, a műveletlenség valaha kionthatott . . . Ne legyen bár e világnak egyetlen népe, melyet tűzbe nem borított, vészes csatának pusztító vörös lángja; ne maradjon érintetlen művészi szentélyek, mohos, évszázados köve; essenek szét szürke hamuvá tudomány csarnokainak, otthonok béke tüzhelye; vesszen bár el, semmisüljön meg pótolhatatlanul régi időknek minden műve, írott tudománya, művészi, nagy alkotása . . . Még is, akkor is hinnék, hiszek az emberben. Hiszek teremtő hatalmában, hiszem, hogy felállana a porból, újat, szebbet, istenibbet munkálna. Hiszek az emberben, abban a rejtett mélységben, mely mint az isteni élet olthatatlan lángja ég benne. Hiszem, hogy az élet vizének új, bőségesebb áradata fog ömleni belőle. Felépíti a testvériségnek örök templomát; az el nem múló emberszeretetnek örök városát. Hiszem, hogy önkezével szövö össze a változatlan, nem lankadó

szeretetnek ragyogó köntösét, melybe felöltözik, melybe öltöztet. Szenvedélyeinek, a gyűlöletnek, az előítéletnek sivár pusztájában felsarjadnak a békének, az örömnnek, a boldogságnak színes virágai. Hiszem, hogy egykor feláll, kiegyenesedik a görnyedt ember a maga nemes, istenies alakjában, lábaihoz dobja egy régi világ széttört láncait, mint szabadnak született fiú, Istennek teremtett képmása, mint Isten országának tervező, építő mestere a földön.

*Hiszem az embert! Hiszem, hogy e földön minden az ember,
mert az ember lélek
és lelkén keresztül emberivé, magáévá tesz mindent e földön.*

* * *

Az ember minden, mert az ember lélek! Mondom, hirdetem és előttem áll sugáros, eszményi tisztaságában a tévedések, a bűnök, a gonoszság embere! Tévedhetnék-e feltevésemben? Nem magamat veszíteném-e el e tévedésben, elsötétülnének jövő szép álmaim, kihalt szivemben elaludnék a reménység lángja s nem várnám lázas bizakodással a holnapnak biztos sikerét. Megtagadnám, lábbal taposnám meg önlelkemet s véle annyi, minden embernek a lelkét. Nem! Érzem! Bizonyosan tudom igaz az ítélet lelkemben az emberről! Nem tisztán eszemmel, nem érzéseim útján, nem csupán tapasztalataimban: ön-ön magamban, lelkemen keresztül keresem az embert, és megtalálom, mint a léleknek emberét. Önmagunkon keresztül keressük az embert és jónak, tisztának látjuk őt. Gondolataink visszfényében szemléljük önmagunkat s tapasztaljuk, hogy az élet szép! Boldogan érezzük, hogy a vesztés, a fájdalom múló veszedelme csak engem az egyént fenyeget, de a nagy mindenség, melyet lelkemben hordok nem szenved, érintetlen marad. Mi ez a nagy mindenség, ez a bennem rész szerint élőben, változatlan létező egyetemes? Amelyet minden egyesben feltalálni vélek, amely mint embert mutatja meg nekem az embert? Ez az, a mit léleknek nevezünk, az isteni lehellet bennünk, egy szikra abból a lángtengerből, mely mint a mindenség lelke él az örökkévalóságban. Amely alapon mondhatjuk a Mesterrel: „Én Istenben vagyok és ő én bennem vagyok, mert Isten a maga képére teremté az embert.“ Minden széttörhetik e földön, megsemmisülhetnek világok minden benne lévővel, de az embernek lelke soha el nem múlik, az egy rész a végtelenségből

s a lélek embere újra alkot, szebbé istenibbé teremthet mindent. Ezért hiszem az embert: aki lélek!

A lélek a lényeg, a lélek az ember! Nem egy szerv, hanem az, amely minden szervet ébren tart és megelevenít. Nem tevékenység, mint az emlékezés, vagy számítás, mint kezet és lábat használja azokat. Mestere az értelemnek és akaratnak. Lényünk háttere. Belülről, mint világosság rávetődik rajtunk keresztül a dolgokra és megmutat mindent a maga igazi értékében.

Az ivó, evő, számító ember, azonban igen sokszor hamisan és nem igazán képviseli a lelket. Ezért kutatjuk minden emberben a lelket s tiszteljük benne ezt, nem őt magát, a ki csak szerve a léleknek. Amikor a lélek átsúgárzik az értelmén, megismerjük, mint vezető geniuszt. Amikor áthatja akaratunkat: megszületik az erény s ha érzelmeink világát tölti be: szeretünk tiszta, meleg szeretéssel.

Embertestvéreim! Minden embernek van lelke s így elhívása és ez elhívás a tehetsége! Ez a tehetség, ez a talentum függ attól, hogy mily alapon, mennyire testesíti meg a belé lehelt lelket. Érezzük, hogy bizonyos irányban munkálkodnunk könnyű, cselekedetünk jó. Érezzük, hogy ebben egyedül állunk, nincs versenytársunk. Minél bensőbbben átérezzük e különös hivatást, annál eredetibb a munka, melyet végzünk. Alkotásunk új teremtés, a léleknek alkotása. Munkánk egy nélkülözhetetlen része az összhangzatos nagy egésznek, melyben mindennek megvan a maga sajátos helye! Pusztuljon, vesszen hát minden. Ne féljete, csak elhívását kövesse az ember és újjá, szebbé teremtyük a világot.

* * *

Minden az ember, ki lelkén keresztül emberivé, magához hasonlóvá, magáévá tesz mindent a földön! Mi irányítjuk, jelöljük ki nemzedékek útját, jövőt formálunk, törvényeket, szabályokat adunk önmagunknak! Nem csak! mi teremtyük meg a magunk világát! Minden munkánkban magunkat keressük, tetteinkben lelkünk hívását követjük, lényünket valósítjuk, önmagunkat keressük másokban és megtaláljuk őket önlelkünkben. Teremtyünk mindent, a magunk képére, mint Isten teremté az embert, mert „egy Isten mindenek felett, mindenben és mindenek által.“ Életet nyer e világon minden élő lény és élettelen tárgyak, mert lelkünk fénye besugározza azokat és jelentést nyernek életünkben, mint a nagy egésznek szükséges részei.

Akárhová nézünk, látunk megszámlálhatatlan fénylő csillagot, kiérezzük az örök törvényt, a benne fekvő jót, a szépet. Hogyan? Hisz a természetben, a világban nincs szépség, nincs érték!

A nagy egyformaság, alaktalan, lomha tömegek, tarka színek össze-visszasága mindenütt, mindenfelé. Mért csodáljuk Kárpátjaink égbenyúló csupasz szírtjeit? A vad patak habzó, leomló zuhatagát? Mi bűvöl el a fenyves rengetegek látásában? Nincsenek-é másutt, kéznél fekvőbb, értékesebb köveink? Nem láthatunk-é tisztább, üdítőbb vizet, hasznosabb fákat! Avagy a fa, kő vagy víz, föld, nem mind ugyanazé? Mért nem tudós a könyvtáraknak rendező, tisztogató munkása? Avagy mért nem gyönyörködik hallhatatlan alkotásokban a múzeumok őre, a festmények felügyelője? *Azért, mert a világban reám nézve mindennek csak annyiban van értéke, amennyiben, mint öntudatom tartalmának szimbolumát felhasználom.* Nem a világban, nem a természetben, bennünk van a szépség, bennünk van az érték. Lelkemnek fénye, mit besugároz, az enyém, hozzám tartozik, életem értéke lett, amit sötétben hagy, az előttem értéktelen, ismeretlen, idegen rossz, csunya valótlanóság.

Önmagamon, lelkemen keresztül vizsgáljak bármely életet és megkapom abban az értékeset. Lássam bár a szépet a szennyes életben, nyilatkozzék bár a jó, az igaz a bűnöknek fertőjében, egy pillanatig sem kételkedem valóságában, nem, mert az ember lélek s ha megkapta önmagát a tiszta látás egy kiváltságos pillanatában, csak jót, szépet és igazat lát s teremt mindenütt, mindenben.

Ezért nem keressük nagyemberek kicsinyes hibáit, nem látjuk meg botlásaikat, mert megnyilatkozó lelkük nagysága csodás tisztelettel tölti el befogadó lelkünket. *Ki ismeri a nem szépet benne, akit szeret, mert szép?* Legyen beteges, sáppadt, legyen fogyatékos tulajdonaiban, mi szeretjük, csodásan szépnek látjuk; szeretetünk ragyogóvá, mindenünkké sugárosítja őt, mert igazán szeretünk, mert érzésinken át sugárzik a lélek. Érezzük, hogy lelke lelkünkkel együtt halad, érezzük, hogy egy égi forrásból származunk, hogy őbenne nyilatkozom látatlanul, érintés nélkül, hogy magát ismétli tapasztalataimban. Beszélünk a léleknek nyelvén, mely mindeneket megért!

A művész, a szerető, a tudós, az egyszerű tiszta ember elvesz a szép, az igaz, a jó imádásában, ott látja imádása tárgyát mindenütt, oda varázsolja tetteiben, szavaival, *lelkében megszépíti, újjá szüli: magához hasonló széppé, tisztává, igazzá teszi a világot.*

Lélek megnyilatkozása e kor, lélek tüzeknek lánggal égését érez-

zük lelkünkben. Izzó hevületünk, vasakarátú kitartásunk, vakmerő bátorságunk: a teremtés feltörő vágya bennünk, hogy alkossunk újat, szebbet, istenibbet, szabad nagy Magyarországot. Voltunk-e valaha nagyobbak, hősiebbek, szentebbek, mint ma vagyunk, ez Isten ítéltes vérforradalomban? *Minden mit teszünk, testesült kijelentés, mely végteleníti a legnagyobb jelent és nem vágyik tudni búsongva, véges jövőről.*

Embertestvéreim! Félhettek-é, remeghet-é szivetek a pusztulás ordító, dörgő viharában? Van-é ok, hogy mentegessétek magatokat? A mentség a lényeknek takarója! A mi hivatásunk pedig lenni és nem látszani. Ha a világ minden népe eszét is veszíti, ha lábbal taposnak hitet, becsületet, mi . . . való, lelkünk fényében *mútagassuk magunkat, higyjük, éljük a léleknek emberét!*

Ámen.

(II.) Az ember.

I. Kor. 2¹¹ „Mert kicsoda tudja az emberek közül az embernek dolgait, hanemha az embernek lelke, mely ő benne van?”

Oly szép, oly vonzó a világ, a küzdés, a szenvedés földi világa. Oly gyönyörűsége az élet; forró, olthatatlan vágyakat vált ki szivünkéből; távoli, alig látszó célokat mutat meg; hív, serkent, meglankadást nem ismerő munkára, győzelmes küzdésre!

Még is . . . nem égette-é forró vágytalanság bensőtöket, amikor közömbös tétlenségben, számítás, előregondolás nélkül élünk; várjuk, megszokásból a holnapot s úgy fáj, ha jön, fáj, mert tudnunk kell eljövételéről, fáj, mert értjük, hogy más, mint a tegnap volt s újságát még sem érezzük; amikor a napjaink mind egyformák: unalmasak, bántók, szomorúak? . . .

Mondjátok, nem éreztétek: lombhullató ősszel, pusztító halálnak néma járásakor? Nem éreztétek, hogy hiányzik bensőtökből „a miért” felelete, a cél, a megmaradó érték gondolat? Pedig magunkon kívül, azt hol kereshetnők, hol találhatnók fel? Minden, mi e világon kívülünk van, bennünk, általunk kapja értékét s ha mi nem tartalmazzuk azt, mit magunkon kívül feltalálni vágyunk: soha meg nem találjuk, mit keresünk s elvesztettünk mindent, mi e világhoz hozzá kötne. Nem éreztétek, hogy hiányzik ott benn, a jövő várása s nincs értéke a jelennek? Nem éreztétek, hogy semmiért küzdünk, fáradunk, mely mindennél hiábavalóbb? Halódott bennünk az élet szeretése: nem hittük az embert, nem hittük az életet! . . . Mondjátok, sohasem éreztétek: lombhullató ősszel, pusztító halálnak néma járásakor, mikor oly szomorú minden. Mikor künn, a természet élő-világában halódik az élet; néma lemondás beszél a halkan hulló, sáppadó levélről; megsemmisülésnek, halálnak sárga színe ömlik el a mezőknek friss, eleven zöldjén s az elmulásnak

nehéz, fojtó szagját, ködös páráját leheljük magunkba. Úgy-e érzitek, úgy-e sokszor fáj az élet?

A leváló, hervadó lombok, mint vesztett remények hullanak alá. A metsző, hideg szélben, mintha önző, gonosz emberek gyűlölsége, alattomos boszuja süvítene, megremegünk s érezzük, hogy megfagy, megdermed az életösztön szivünkben! Minden hiábavalóság, megsemmisülés, elmulás minden!

A romlásnak szomorú képe fájó érzéseket ébreszt lelkünkben s az érzelmi elfogódottságban meg nem érthetjük, hogy hamis a kép, mely a valóság látszatában tűnik elénk! Az ősz lehangoló jelensége, csak parányi része annak a nagy egésznek, melyet úgy hívunk: Örök természet, élő világmindenség! Illesszük be e nagy egészbe a lombtalan fák, elszáradt mezők borongós tájképét s az életnek arany sugarai ömlenek el rajta! Meglátjuk az eleven, szebb jövőre váró, szunnyadó rügyeket, az életnek rejtett őseréjét, mely új tavaszban hirdeti egykor a diadalmas életet!

Ne a részleges munkával azonosítsuk magunkat, keressük az alkotó-munkás lelkét s kiérezzük a szomorú elmúlásból is, a benne fekvő egyetemes törvényt, mely magasan fölötte áll kicsinyességünknek. Megértjük a természetet a maga fenségében! Érezzük, hogy egyenesen, botlás nélkül jár, míg mi annyiszor elesünk. Unalmunkban, önzésünkben, csüggedésünkben, ha erőnk lankad, kézénfogva vezet: *megmutatja életünk értékét, a mindenségen átömlő egyetemes-ségét, melyet mi is lelkünkben hordozunk, s kényszerít, hogy a munkás lelkével tanuljuk megismerni a világot, a világnak isteni emberét!*

* * *

A természet, halotti leplével megcsal, elszomorít! A lepel: valóság takarója; a mulandóság képe: a végtelennek egy darabja. A természet halála, csak akkor lehet fájó, ha valóban annak veszünk, ha egyetemesnek nézzük a részleges jelenséget. A kicsinyességünk gyötör, ha a hervadás szomorú színein elgondolkozunk, a gyávaságunk, mely hozzá köt a muló röghöz, a pillanat érdekeihez. Az a kicsinyes szolgaságunk, mellyel annyiszor megszakítjuk az életnek egyetemes folyamatát. Nézzétek a gazdagság arany városait, lakóinak többsége nem ember: szegényember, ki gazdag akar lenni. Ez az embernek tragédiája: a javakért küzdés, amikor verejtékkel, örülettel, fájdalommal elér: semmit. Önző, haszon céljaik valósításá-

ért megszakitják az életnek folyamatát és kínos vergődésük közben elfelejtették, hogy mit akartak. A végesség, a céltalanság érzete lelkükre nehezedik s hamis itélettel az életnek csak elkülönült történéseit nézve, hiába valónak gondolnak mindent. Elvakultan, csak az önzés embereit látják, versenytársat, támadó ellenséget keresnek mindenütt s rosznak, kegyetlennek hiszik az embert: a lélek emberét, kinek dolgait csak az embernek lelke ismerheti.

Keressük az embert, az eszményi emberiséget s elfelejtjük, hogy önzők az emberek. A bántások, ütések, melyek emberektől jöttek elvesztik sajkásukat.

Amint a természet halódását felejteni tudtuk egyetemességének tudatában, úgy békülünk meg minden emberivel, az emberiség fogalmában. Szépnek, csodásnak, isteninek látjuk az embert, a maga egyetemes életével. Az ember fogalma, melynél minden ember kevesebb, de a mely mégis minden emberben benne van: segít, kényszerít, hogy önmagunkon felül emelkedjünk. Ez az emberi eszmény, ez ébreszti fel lelkünk vágyait, kiváltja az erőket, melyek mozgatják évmilliós fejlődésünket. Mint fénysugár jár, vezeti a nagy élő ember világot a múltó történések, a világesemények sorozatán át, a lét tökéletesebb állapota felé. Kóbor, rabló törzsekből nemzetek válnak ki, államok alakulnak. Küzd, fárad az újkor embere, hogy létének, fajának biztosításával fölébe emelkedjék a természeti vas-mechanizmusnak és kifejthesse a maga belső szellemi világát, tisztábban, valósabb formájában élhesse az embert.

* * *

Az élet szomorúság forrása, az embernek a világ gyűlölete éppen abban van, hogy oly ritkán keressük, nem akarjuk, s ha akarnók sem mindig tudjuk ismerni az embert! Az embert igazán csak a lélek embere ismerheti; mert a lélek bennünk az a közös, mindeneket átfogó elem, mely az emberi élet egyetemességét előtünk megmutatja. A lélek embere érti, hogy mi mind együvé tartozunk és érti, hogy még is mind különbözők vagyunk. Megtestesítjük az emberi élet ideáját, de annak végtelenségét egyéni sajátságunkban fejezzük ki! Ezért, hogy valamennyien különbözünk egymástól. Ezekben a személyi különbségekben, ezekben van az emberi élet szabadsága, szépsége, költészete! Ezek éreztetik velünk, hogy nem vagyunk egy óriási embergépnek élettelen test gép-

részei, hanem szabadok, teremtők mindannyian. Egy világalkotó, világot tökéletesítő erőnek vagyunk munkástársai, ki a végtelen élet felépítésében mindenkinek kiosztotta a sajátos, csak általa megoldható feladatot. Ezért kell belemélyednünk lelkünk sajátos világába, abba a világba, mely a szabadság, a szeretet tüneményes világát tárja fel előttünk.

Ami a természetben vas mechanizmus, az állati világban az ösztön törvénye: az az ember lelkében felszabadul, szabadság törvényévé válik, szeretetté alakul. A szeretet a lélek ember egyetlen törvénye, felül emel minden mesterséges, önző kötöttségen; a szeretet fénykévéje mutatja meg nekünk az emberben az embert s egyedül ennek visszfényében ismerhetjük meg sajátos magunkat.

Csak egy embert szeressünk és benne megismerünk egy végtelen, csodásan szép lelki világot! Szeretésünk fénye bevilágítja lelkét s a lelkéből kisugárzó visszfényben meglátjuk magunkat. Megismerjük sajátos énünket, azt amiben mások vagyunk mindenki másnál, amiben különbözöm, több vagyok minden embernél. Szeretetünk vágyat ébreszt bennünk, hogy próbáljuk meg, legyünk magunk és éljük meg énünket, adjuk minden cselekvésünkben azt, ami a miénk! A szeretet megmutatja nekünk az igazán emberit és nem félünk irigységtől, gyűlölettől: *hiába akar rossz lenni, hiába akar bántani, megcsalni nem tud az ember, aki szeret.*

Így látom, így hiszem az embert a maga istenies, lelkes valóságában. Szeretem az életet, sajátos énjüket élni tudó és akaró emberek szabad, szép életében. Hiszem, hogy valamelyes hivatást, — pedig mindnyájunknak van hivatása — csak így, a magunk erejében bízva tölthetünk be. Csak így szeretem az életet a maga végtelenségében, korlátok közé nem szorított, emberi személyek által színessé, gazdaggá tett változatosságában, mert csak ez az élet, a lélek emberének élete.

* * *

Az ősz, a lombhullató ősz beszél! Elmondja, hogy a hervadás lehangoló képe, csak parányi részét mutatja annak, melynek neve: Élő világmindenség! Illesszük be a nagy egészbe a lombtalan fák, elszáradt mezők borús tájképét s az életnek arany sugarai ömlenek el rajta. Meglátjuk az eleven, szebb jövőre váró szúnyadó rügyeket, az életnek rejtett ősz erejét, mely egykor új tavaszban hirdeti a diadalmas életet.

Ne a részleges munkával azonosítsuk magunkat, keressük az alkotó munkás lelkét s kiérezzük a szomorú elmúlásból is a benne fekvő egyetemes törvényt, mely magasan fölötte áll kicsinyességünknek. Megértjük a természetet a maga fenségében! Érezzük, hogy egyenesen, botlás nélkül jár, míg mi annyiszor elesünk. Unalmunkban, önzésünkben, csüggedésünkben, ha erőnk lankad, kézen fogva vezet: megmutatja életünk értékét, a mindenségen átömlő egyetemességet, melyet lelkünkben hordozunk s kényszerít, hogy a munkás lelkével, a szeretet fényében tanuljuk megismerni a világot, a világnak isteni emberét.

Ámen.

Mária.

Luk: 10⁴² „Mária a jobb részt választotta, mely el nem vétetik ő tőle!“

Fekete, szomorú borulat takarja a földet. Eltűntek a szelid halmok, nyoma veszett a békés völgyeknek, a vidám, pezsgő élet-városoknak: komor, sötét, gyász-hegy nőtt helyükön: a koponyák hegye! Tetejéről vészesen néz le ránk: a kereszt! Az igazságnak, a szabadulásnak, az életnek fekete keresztje! Körülötte siró nők, fájdalmas szívű asszonyok! Siratják a testvért, a fiut, a küzdő hőst, annyi elveszett ifjú életet! Gyászolják az igaz ügynek megváltó szentjeit, kiket újra feszített az emberi gazság, kegyetlen durvasága.

. . . De ime új kereszt emelkedik a megcsúfolt igazság oszlopa mellett! Elnémul a gyásznak szaggatott siráma! Durva szitkok, vad káromlás szennyezi be, a meghitt némaságot: a gonosztevők, a latrok ott fekszenek, tehetetlen kétségbeeséssel vergődnek a kereszt lábainál . . .

Diadalmas csatákról, fényes győzelmekről beszél a déli szél! Viszik már, hős fiaink büntető kezekkel viszik a keresztet, hogy rajta örök halállal haljon meg, a durva erőszak, az állati kegyetlenség, az emberietlen hitványság! Hiába a fogaknak csikorgatása, jöjjön bár a sötétségnek millió ördöge: a gonosz meghal s feltámad a megszenvedett, beszennyezett igazság s a véromlás fekete fellegeit áttöri a béke, a szeretet áldó fénysugara.

Igazság és erőszak, szeretet és hitványság, hány ezer éve vívják világ csatájukat, ki tudná megmondani? A Názáreti Jézus meghalt, mert volt bátorsága az igazságot, a szeretet törvényét egyetemes magaslatra állítani! S vele pusztultak mind a nagyok, kik vakmerőn örökébe léptek! Győzött mindannyiszor az állati erő, a gorilla élet elv, az ököl ütő ereje! Míg századok multán, szelid türéssel, megbocsátó lelki nagyságával újra erősült az emberi! A békés munka, az osztó szeretet áldásait hintette világbaráz-

dákba! . . . És amikor jövőt építő, tiszta gondolatok, az örök békeség, az egyetemes emberi testvériesülés szent templomát építeni kezdték: Fölzúgott a vésznek harsonája, újra támadt, sötét hegyei-
ből, sziklás oduiból kitört a durva erőszak.

Vad hordák, az ember-világ prédára leső, otromba állatai életünkre törtek!

Nekünk védekeznünk kell, Embertestvéreim! Nekünk győznünk kell, nem javainkért, nem földjeinkért, nem is életünkért csupán, hanem azért, hogy győzelmünkben, nemzeti erényeinkben, emberiesüljön az emberi. Meg kell mutatnunk, hogy a durva erőszak harcában, nem az ököl dönti el a küzdelmet, hanem a szív, a lélek összhangzó munkája! A kard, az ölő, sebző acél, küzdő katonái mögé állítsuk fel a győzők seregét: a szeretetnek, a szelidségnek gyógyító, feltámasztó fegyvereivel küzdő gyöngye, asszonyi sereget. Mi elvetettük a bot, az izmok durva jogait: ne az erősebb férfi ítélje meg a nőt, aki gyöngébb. A művelt ember belátásával értsük meg bennük a lelki nagyságot, a szeretetet szentségét, az életnek örök értékeit!

Hívjuk, fogadjuk el őket harcunkban segítő társul, adjunk útát, hogy a szolgáltság nyomoruságát eldobva, éljék „jobb részüket“, lelküknek sajátos, eszményi világát!

* * *

Mi volt a nő, évezredek keresztül: kísérő, halovány árnya, képmásának a férfiunak? Szolgált a erős urát, gondolkozás nélkül, engedelmes alázattal, hogy gyöngye tehetetlenségében védelmet találjon mellette! Két különböző lénynek nézi őket a világítélet, kiknek ellentétes a jogköre, más az ember hívatása!

A názáreti Jézus nem látja, nem keresi, megtalálni sem tudja a válaszfalat, a két nem között. Jövőbe néző lelkével az emberhez tapad, kinek bűnei megsomorítják lelkét s vágyik, hogy szeretetben, lelki jóságban emeljen fel minden élőt!

Mártha alázatos szorgalmában a régi világ nyersségét, durva, vak szolgaságát látja. Mária ragaszkodásában megérzi a gyöngéd, a napi élet kicsinyességén túllátó, az ember dolgát mélyen figyelő női lelket. Megérzi benne a munkatársat, a szeretetnek, az emberi testvériesülésnek jövő nagy apostolát, „mert ő a jobb részt választotta.“

A názáreti Jézus kimondta a vakmerő ítéletet s az emberi

élet fejlődése folyamán jöttek a Máriák, hogy Mesterükről vallo-
mást tegyenek. Beláthatnók-é a végnélküli sort, a történelem hős-
nőinek fényes sorait? Lelki nagyságukkal, tiszta szentségükkel meg-
váltják a nagy tévedések, nehéz botlások súlyos bűnhődését. Min-
denütt, hol reménytelenség sorvaszt, vak erőszak tombol, hol fék-
telen szenvedélyek kegyetlenkednek: ott van a nő! Mint sűgáros
égi lény, hozza a szeretetben megfehérült lelkét; bátorságot, erőt
ad az elesőnek, gyógyít, megnyugtat, győzi a világ gonoszait. Mint
a jósnak, a gyöngédségnek, a szellemisségnek testesülése tűnik
elénk. Maga az élő hit, az égő szeretet, a lelki tisztaság! *Jelené-
ben az ember jövőjét mutatja s lelkében hord egy eszményi fényben
úszó, megtisztult világot*, melynek valósításáig, sok századot kell,
hogy átszenvedjen az ember! A szépet, az igazat, ha eszével meg-
mérni nem is tudná, megérzi azt tiszta lélekkel és nem csaló-
dik soha!

Menjek-e vissza a múlt misztikus korszakába? Megmutassam-e,
hogy az emberiség legműveltebb népe, az ősegyiptomi, női formát
ad a bölcsesség szellemének. A görög: Athénét alkot női eszmé-
nyéből s a keresztény képzelet — mily csodás szimbólum, melyet
csak a vakság, a bigottság közönségesíthetett el — egy fehéren szent
Asszonyban keres kapcsot, a föld és Istene között.

Valyon tévedhetett az emberiség női eszményei kialakításá-
ban, bábok volnának a századok nagy alakjai, víziók teremtményei,
melyeknek élet-képmása nincs, melyek kísérteni járnak vissza, hogy
anarchiát támazzanak a békés élet házaiban, hogy ledöntsék az
érzések szentelt oszlopait?

Miért is kérdezem, minek is felelnék rá? Nem él-é mindnyá-
junk lelkében egy kép, egy eszményi arc, belevésve, mélyen égetve
a szív eleven húsába, ki több, nagyobb, szentebb mindennél, lel-
kének jósága előtt lehajtjuk fejünket, szelid, körül ölelő szeretete
előtt, elszégyeljük erőnk nyersségét.

* * *

Erős, valóban hatalmas a férfi; nagy erejével, átfogó, teremtő
agyával nagyot, újat alkot, terveit izzó szenvedéllyel valósítja. Le-
küzd az élet ezer akadályát, lehetségesít lehetetlent, de munkája:
még is rideg, nyers, darabosan durva! Ott áll mellette jobb énjével,
segítő társa: a nő, elrendezi, összhangba hozza az újat és a régít,
lesimitja az erő durva teremtését, szépség bájával beragyog, von-

zóvá tesz mindent. Kivánatosná, nemessé, emberivé emeli az életet.

Halljátok a riadót, Nők!? a haza, az igazság, az élet hív! *Kicsinyes érdekeknek vagytok-é önző rabszolgái, vagy „a jobb részt választottátok?”* Küzdelemre hív a megcsúfolt, sárba hurcolt emberiesség! De ne emeljétek ütésre imádságos fehér kezeteket! Harsonhat-é durva csaták riadója ajkatokon, hol a megbocsátás szelid szavai, a bátorító szeretet igéivel találkoznak? Mért vennétek görcsös botot kezetekbe, hisz a diadal, a béke munkás jövője úgy is: a tiétek! *Az erőszak, ököljog felett győz a szelidség, az emberies szeretet, az osztó igazság, melyeknek csirái ott bontogatják első leveleiket: befogadó, megértő női szivetekben.*

Járjátok be a jajok letarolt mezőit; lássátok meg a fájdalom, az elhagyottság tövisei közt a vergődő, fakadó remény bimbókat, hogy a megnyugvásnak, a bizalomnak virág erdője nőjön fel mindenütt, lábaitok nyomán.

Gyógyítsatok, fájó sebeket kötözzetek! Biztató mosolyotokra megáll a könnyek folyása s hit csillan fel a kétség-szemekben. Erőknek tüze gyúl ki a fáradt szivekben, megnemesül az emberi durvaság s valósul e földön az anyák, testvérek isteni birodalma.

Értitek? hazámnak leányai, fehér lelkű Asszonyai!: nagy feladat, isteni munka vár reátok. Testvéreitek, a férjek, a fiak életért verekednek a kapuknál. E vérrel, fájdalommal kiküzdött élet megtartása a ti gondotok. Tegyétek azt széppé, ragyogóvá! Tegyétek kivánatosná, a vészben, viharban is mindenek számára! Fájdalom többé könnyet ne fakasszon; puszta romok képe el ne szomorítson, vesztés ne gyötörjön: *Új, boldogság világ kapuit nyissátok meg gyöngye kezeikkel; szivetek szeretetében hadd béküljön meg, támadjon újra, istenes életre ébredjen: a megszenvedett ember.*

Amen.

Mélységek felett.

1 Kor. 2¹⁰ „A lélek mindeneket vizsgál, még az Istennek mélységeit is.“

Mi az élet? Halálnak keresése! Útján kigyult szemekkel, felfogott, ütésre emelt karokkal halálra les, a kereső ember! Milliók elhagyják az otthont, népek lemondanak a békés élet kényelméről, lelki, testi szenvedéseket némán, leszorított ajakkal tűrnek, életet áldoznak, hogy megtalálják a halált, másoknak halálát! Oh mily iszonyatos az ember járásának útja. A kiontott vérömléseken megcsúsznak lábaink, csonkult, szétesett test darabok zárják el útunk s a dögleletes, fojtó levegőnél nehezebben súlyosodik lelkünkre a bánat. Oh, mily megrendítő látomás! Hányan szeretnének szabadulni tőle, hányan szeretnék hinni, hogy csak pusztá látomány, melynek a valósághoz semmi köze! Keservesen panaszkodnak, hogy mért kellett éppen most születniök. Mért nem századokkal előbb vagy mért nem évekkal a mostani világvihar lezajlása után!

Én hálát adok Istenemnek, hogy ma vagyok, hogy benne élek, benne szenvedek, a véres, a megsebző, a csontokig, a velőig megpróbáló jelenben! Ember azt, a mit ma láthatunk, átélünk, soha nem tapasztalta s kitudja úgy, amint mi — megérhetné-e akár a jövőben is! A ma történéseinek szemlélésében a multnak annyi rejtélye, az életnek annyi bezárt titok-ajtaja nyílik fel. Lelkünknek annyi elfojtott vágyódása kap megelégtelést, egy magasabb jövőnek elközelítését, oly csalhatatlan bizonyossággal hisszük, hogy a vesztést pillanatra sem szabad fájlalnunk. Nagy alkotások, büszke remekművek, ha összedőltek, gyöngye emberkéz emelte őket, csak mi gondoltuk örökkévalónak létüket. Az építő, a rontó kéznél nagyobb a gondolat, melynek valósult formáját leronthatjuk, de őt magát soha. Ez a gondolat magasabb okra mutat, mely minden létezésnek titka, s ha fel ismertük, egy új, magasabb ok feltételezésére vezet.

A mának gyorsan változó, újuló eseményei, alakulatai egy sötét, láthatatlan háttérrel világítanak meg, amely egyedül nevezhető állandónak, minden, mit ember kéz emelt elmúlik, semmivé lesz, ha átsuhan felette az idők szele. Az igazság, csak új igazságot vár, hogy meghalhasson, erényeink, melyeket abszolútnak gondol a hiszékeny ember, mind időlegesen. A reform a haladás ijedelme, felfedezése annak, hogy el kell dobnunk magunktól erényeinket s megégetnünk azon a máglyán, melyen egykor bűneinket elégettük.

A véres jelennek nagy tanításai ezek s lelkünk a forrongó változó világban, új, mélyebb alapjait keresi a létnek! Újabb szilárdabb kilátókra vágyik, melyek szebb, értékesebb ígéretföldet mutassanak meg. *Lelkünk ma újult erővel kutat egy isteni mélység után s olthatatlan szomjjal vágyakozik a szellemi élet rejtett birodalmába.*

* * *

Az isteni mélység, a szellem, a lélek birodalma, hol, merre keressük? Véges világunknak oly sok csodáját megfejtettük, annyiszor valósítottunk lehetetlent, de a végtelenség világa, mely látóhatárunkat szegélyezi, csak a sejtelmek világa még mindig számunkra. Még is tudjuk, bizonyosak vagyunk, hogy ismerésünkön túl van folytatása a való birodalmának! Ha nem úgy volna megérthetnők-é a létezés csodáját, hogy fejtenők meg a művész ihletét s a legnagyobbat, mit e földön megfoghatunk, az emberi személyiséget? Hogy? Hisz a krónikák, az írott fóliánsok, oly keveset beszélnek róluk! Pedig az emberiség élettörténetének beláthatatlan folyamatában, nincs egyetlen nép, mely ne vágyott volna áttörni az ismeretlenség falát. Csak hogy hamis volt a nyom, melyen jártak! A távol messzeség sejtelmes kékjében keresték a lélek-szellem honát, melyről az élet annyit beszél, mely hozzánk oly közel van! Magán kívül kereste, vágyó szomjúsággal az ember évmilliókon keresztül azt, mi benne élt, ami része az embernek. Kereste lelkünk azt az isteni mélységet, mely több, szélesebb kiterjedésű, mint mi vagyunk, mely még is bennünk van — egy fenséges teremtő erő, isteni ösztönzés, ihlet forrása, nemesebb létre serkentő hatalom.

Hol van ez a szellem-birodalom? Mert hogy van, abban sohasem kételkedett az ember! A természet embere égnek hívta,

vallásunk Isten országának mondja, mely bennünk vagy; a tudomány: az is megtalálja énünkben, énünknek világosan nem ismert részében: a tudattalanban. Vallás és tudomány egy helyen keresik az erőknek e hatalmas gyűjtő medencéjét, benn az emberben, emberi énünknek abban a részében, mely láthatatlan és örökös munkában van, soha el nem pihen, mely nem várt, nem remélt erőket vált ki belőlünk s szellemi életünk nagyértékű gyöngyeit meríti felszínre, az ismeretlen mélyből.

Ez a rejtett énünk része a világalkotó, elrendező Léleknek s ebben egyek vagyunk mindennel, ami ember. Ez a titka megértésünknek, ez a kulcsa a jövő emberi testvériesülésünknek, amikor hosszas küzdelem, véres szenvedelmek árán megismerjük egymást, mint embereket s minden vágyunk egy cél valószínűségét munkálja: hogy igazán emberek lehessünk. És ez a rejtett énünk, egyedül ez vezethet el Istenünkhöz, ez fogja át azt az isteni mélységet, melyet emberi eszme soha belátni nem tudott. Hol van Isten, ha kérdezzük a természetben: A mélység felel, ő nincsen bennem! A tenger szól, ő nincs velem! Szent könyvek lapjain csak dicsőségének halvány visszfényét találjuk feljegyezve néhány ember élményében, mely szép, felemelő ugyan, de meg nem elégít.

A bölcsesség, a gondolkozó elme segít a keresésben, elvezet fel a csillagok fényvilágába, de végső feleletet kérdéseinkre nem ad.

Ott, csak ott van az Isten, nem a világban, vagy azonkívül, ott benn lényünk mélységében, hol lélek lélekkel érintkezik. Itt van lelkünkben az, ami közvetlenül átfogja az igazságot, mely megérti a végtelent s mely által énünk része a végtelennek. Bennünk van a rejtett világ, az élet és halál nagy misztériuma. Lelkünkben merül fel minden napnak megelégtető igazsága, melyet ha megéltünk, újnak, magasabbnak ismeretére vezet.

* * *

Ismeri-e valaki e rejtett világot, énünknek e végtelennel érintkező részét? De hát beláthatja-e ember istennek mélységét, mérhet-e végtelent bárki is véges mérlegében. A tudat, hogy létezik, hogy bennünk van, az életet megszámlálhatatlan lehetőséggel gazdagítja. E tudat a tökéletesedés végtelen széles mezejét tárja fel lényünk előtt! Vágyak ébrednek bennünk, vágyak, melyek forrását nem ismerjük, vágyak abból a rejtett világból, vágyak amelyek új erővel öveznek, új eszmények valószínűségére serkentenek! *Vágyak,*

melyek észrevétlen pattannak ki lelkünkől, ott élnek bennünk, mielőtt létükről tudatosak lehetnénk. Ezek a vágyak mélyen benne gyökereznek lényünk természetében. Előhírnökei az ideáknak, a gondolatoknak, melyek ott élnek az ismeretlenség, a tudattalanság sötét mélyén. *Hányszor állunk álm hatások alatt!* Egy meghatározhatatlan érzés visz, ragad magával, míg egyszer előtűnik fényes, tudatos valóságában az, mire azelőtt sohasem gondoltunk. Ha akarnók sem tudnók meghatározni, hogy miről gondolkozunk. Lényünk természete vezet s mi az eszméknek foglyai vagyunk. Elragadnak, megnyitják előttünk ragyogó menny kapuikat s mi *elfeledve a holnapot, csak a vágyak élünk, hogy a miénk legyen az, mi elvarázsolt, hogy való legyen az én számomra.*

Ez a vágy, ne higgyétek, nem az ábrándozók pusztá sóvárgása. Az ábrándozás érzélgés csupán s bár soha kárhóztatni nem tudnám, a vágyat mélyebbnek, magasabbnak hiszem. A vágy ösztönszerűségben gyökerezik s ösztönünk pedig csak lényünk természetével összhangba vezet! A vágy szüli az elégedetlenséget, az elégedetlenség, forradalmat, megújulást, tökéletesedést jelent. Vágyunk, hogy felfedezzük, kifejtsük belső énünket, vágyaink nyomán új világot teremtünk s az élet megszokott, unalmas szürkeségében, új, átforrósító tüzeket lobogtatunk fel.

Isten két dolgot kínál fel minden ember részére: *az igazságot és a nyugalmat.* Vehetjük akármelyiket, de mindkettőt nem! A kettő között ingadozik az emberek nagy sokasága. Kiben a nyugalom szeretete uralkodik elfogadja az első tant, az elébe írt dogmát, világnézetet s vágyai nincsenek, de talál nyugalmat, pihenést, kényelmet, de örökre elveszté az igazságot. Kiben az igazság szeretete uralkodik; távol tartja magát az élet álló vizeitől. Közel se megy a dogmatizmushoz és elismer minden ellenvetést, minden tagadást. Sejtelmes vágyak vezetik, nem vall tökéletes, bevégzett nézeteket, de jelölve van az igazság ismeretére, mert lényének rejtett, magasabb vezető erői előtt feladja magát.

Mondjam-é, hogy mi, mint nemzet, az Isten kínálta utak melyikét választottuk? Szerettük és eljegyeztük magunkat az igazságnak! Küzdünk az ember, az élet igazságáért, követjük sugallatát rejtett énünk fellobogó isteni erejének. *Felszabadultak lelkünk vágy milliói, hogy egy szebb, istenibb világ teremtéséből részt kérjünk.*

Tudjátok ügye, hogy valami után vágyakozni annyi, mint sokról lemondani, sokat veszíteni. A győzelem, az új világ, a

nagy béke utáni minden egyes vágy, megtagadása a régieknek, lábbal taposása elfogadott szentségeknek. Nekünk még is meg kell birkoznunk vágyainkkal, küzdenünk kell velük míg meg nem áldanak, míg nem a meteor vakító fényével hasítják át életünk egét, hanem mint a valósulás fényes csillagai, szeliden áldásosan világítják be életünk véres, munkás útját!

Ámen.